

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ
УКРАЇНОЗНАВСТВА ТА ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ

ПРОГРАМА КУРСУ ЗА ВИБОРОМ

УКРАЇНОЗНАВСТВО

5–11 КЛАСИ

Київ
2014

ББК 74.266.35

УДК 371

У 45

*Схвалено для використання у загальноосвітніх навчальних закладах
(лист Інституту інноваційних технологій і змісту освіти МОН України
від 03.07.2014 р. № 14.1/12-Г-1058)*

*Програма курсу за вибором «Українознавство. 5–11 класи» затверджена
Вченою радою Національного науково-дослідного інституту українознавства
та всесвітньої історії МОНмолодьспорту України
(протокол від 14.06.2012 р. № 4)*

Керівник авторського колективу **П.П. Кононенко**

Автори програми:

Кононенко П.П., доктор філологічних наук, професор, академік Української Академії наук, Академії наук Вищої школи України, Української Вільної Академії наук у США, Міжнародної слов'янської академії, Української академії політичних наук, Президент Міжнародної асоціації «Україна і світове українство».

Касян Л.Г., вчитель української мови, літератури та зарубіжної літератури;
Семенюченко О.В., прикладний психолог, розробник тренінгів, член Національної спілки письменників України та Національної спілки кобзарів України.

©ННДІУВІ, 2014

©Кононенко П.П.,

Касян Л.Г., Семенюченко О.В., 2014

ПОЯСНОВАЛЬНА ЗАПИСКА

Метою сучасної освіти є всебічний розвиток людини як особистості й найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого життєвого вибору, збагачення на цій основі їхнього інтелектуального, творчого, культурного потенціалу, підвищення освітнього рівня. Освіта в Україні ґрунтується на засадах гуманізму, демократії, національної свідомості, взаємоповаги між націями і народами.

Світ є цілісним у своїй різноманітності, багатстві проявів. Його осягнення можливе через пізнання людиною себе, свого роду, народу, інших народів. Українознавство є системною, інтегративною наукою цілісності, що вивчає українську людину, Україну та світове українство в часопросторі, його взаємозв'язки з іншими народами. Українознавство структуроване за концентрами.

Метою й завданням українознавства як навчально-виховного предмета є виховання патріота, громадянина української держави, свідомого державотворця, творчої особистості, яка співпрацюватиме зі світом на засадах кооперації, буде здатна реалізувати своє власне покликання й реалізовувати покликання української нації.

Курс за вибором «Українознавство» є надзвичайно важливим для становлення світогляду українських школярів, зокрема їхнього ставлення до світу. Знання, вміння та навички, здобуті в процесі його вивчення є для учнів інструментом, набуття ними майстерності життя – уміння жити. Українознавство сприяє становленню кожного школяра як творця – себе, своєї родини, держави, світу.

Концентри українознавства (Україна – етнос; Україна – природа, екологія; Україна – мова; Україна – культура; Україна – ментальність, доля; Україна – нація, держава; Україна у міжнародних відносинах; Україна – історична місія) як універсальні сфери життя конкретизуються змістовими лініями, які реалізуються тематичними блоками.

При структуруванні навчального матеріалу враховано принципи наступності й послідовності між початковою, основною та старшою школою, передбачено послідовність вивчення тем від 5-го до 11-го класу, реалізовано міжпредметні зв'язки.

Для кожного класу в програмі вказано загальну кількість годин (усього 35 годин, 1 година на тиждень), години на вивчення кожного з тематичних блоків, уроки узагальнення матеріалу за темами, уроки повторення та узагальнення навчальних досягнень учнів. Запропонована кількість годин на вивчення кожної теми є орієнтовною, вчитель може її змінювати у межах 35 годин річних. Резервний час він може використовувати на власний розсуд.

Українознавство як шкільний курс за вибором передбачає певні особливості організації навчально-виховного процесу, використання інтерактивних методів й прийомів, виконання творчих пізнавальних завдань, аналіз художніх текстів, цікавих фактів від найдавніших часів до сьогодення.

Оскільки українознавство є наукою самопізнання і самотворення, то навчально-виховний процес має вибудовуватися на засадах партнерства (стосунки «суб'єкт – суб'єкт»), де вчитель і учень є рівнозначними учасниками взаємодії. Цьому сприятиме рефлексивна самоорганізація (поєднання в освітньому просторі процесів діяльності та її рефлексії, як єдиного цілого, з можливістю акцентування уваги на кожній складовій залежно від ситуації та часового ресурсу) як вчителя, так і учня.

Ефективності сприйняття українознавства як навчально-виховного предмету сприятиме процес внутрішнього самооцінювання вчителя, учня та їхньої взаємокооперації.

Програма є системною та цілісною, в її в центрі постає людина (учень, вчитель) як суб'єкт самоосягнення. Матеріал програми концентрично розгортається від людини до світу.

Програма включає і художні твори, які сприяють глибшому осягненню навчально-виховного матеріалу тематичного блоку, актуалізують життєвий досвід. Результатом опрацювання текстів є те, що учень перебуває в активній позиції, він постає співтворцем

навчально-виховного процесу, набутий ним досвід на уроці стає пережитим і привласненим, сприяє виробленню ключових компетентностей. Художній твір або окремі уривки можуть також розглядатися як допоміжні (сервісні, ілюстративні) після вивчення кількох підтем (уроків, навчальних годин) у межах одного тематичного блоку.

Ознайомлення з прикладами творчості та діяльності історичних постатей передбачає звернення уваги на окремі епізоди життя визначних діячів, які чітко стосуються теми, сприяють зацікавленню учнів, але не зводяться до ретельного вивчення біографії. Інформація про історичні постаті не повинна бути переобтяжена надмірною деталізацією. Вчитель має спонукати інтерес учнів, залишати простір для їхньої самостійної роботи.

У підготовці до уроків як вчитель, так і учень можуть використовувати різножанрові джерела, які висвітлюють тему під різними фокусами:

- автобіографії;
- щоденники;
- листи;
- документальні свідчення;
- спогади;
- біографічні нариси;
- наукові дослідження;
- художні твори та ін.

Більшість тем програми містять підтеми, присвячені українській мові. Українська мова розглядається як феномен, джерело українського духу та натхнення, засадничий чинник українського характеру, що об'єднує українців у світі, як зв'язуюча ланка між поколіннями, що характеризує цілісність українського народу.

Програмою передбачено творчу проектну діяльність учнів. Такий прийом сприяє самовизначенню учнів, розвитку креативності, виробленню навичок планування, гармонійності розвитку творчої особистості учнів. При творчій проектній діяльності можуть використовуватися різноманітні засоби: словесні, образотворчі, схеми, таблиці і т. ін.

Українознавство належить до тих предметів шкільного навчально-виховного циклу, які дозволяють в усій повноті зреалізувати гуманістичні та державницько-патріотичні домінанти сучасної української освіти як феномена органічно-європейського та автентично-національного. Саме у процесі вивчення цього курсу учні здобувають можливість усвідомити ту глибинну логіку синтезу, завдяки якій українство, піднісшись до рівня унікального явища світового цивілізаційного простору, водночас зберігає свою закорінену в глибинах історії ідентифікаційну самототожність. Самою універсальною природою органічного розгортання своїх напрямних і центрів українознавство запрошує кожного у захоплюючу мандрівку – мандрівку від родинного, родового – до загальнодержавного, від етнічних пракоренів – до верховіть всеєвропейської, вселюдської культури.

УКРАЇНОЗНАВСТВО

5 клас

(35 год., 1 год. на тиждень)

Усього – 35 год. На тиждень – 1 год.

Узагальнення за темою – 4 год.

Повторення та узагальнення в кінці року – 1 год.

Резервні – 3 год.

К-ть годин	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
1	<p>ВСТУП</p> <p>Світ як ціле, його різноманітність. Україна та українство як цілісні органічні частини вселюдства. Українознавство як цілісна системна наука, що вивчає українську людину, Україну та світове українство. Концентри українознавства як універсальні сфери життя:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Україна – етнос; 2. Україна – природа, екологія; 3. Україна – мова; 4. Україна – культура; 5. Україна – ментальність, доля; 6. Україна – нація, держава; 7. Україна у міжнародних відносинах; 8. Україна – історична місія. 	<p>Учень</p> <p><i>усвідомлює</i> світ як цілісність, Україну та українство як цілісні органічні частини вселюдства;</p> <p><i>розуміє</i> українознавство як науку, що вивчає українську людину, Україну та світове українство;</p> <p><i>знає</i>, що таке концентри українознавства та називає їх.</p>
7	<p>Тема 1. Я – УКРАЇНЕЦЬ</p> <p>Людина – частка і ціле природи. Я – людина. Я – українець.</p> <p>Життя – дарунок природи та долі, його циклічність (проявлення-народження, становлення-зростання, відтворення, старіння-згасання, смерть, проявлення-народження). Здоров'я – ознака ладу між людиною і природою.</p> <p>Діяльність – дія згідно з нормами, вимогами, обов'язками.</p> <p>Творчість – творення, за якого використовуються норми, вимоги, обов'язки, але вони можуть змінюватися.</p> <p>Почування, мислення, воля, воління, любов як творчі та діяльнісні прояви людини.</p> <p>Мова як виразник мого «Я».</p> <p>Характер та поведінка як вияв мого «Я». Пізнання себе як необхідність. «Людино,</p>	<p>Учень</p> <p><i>усвідомлює</i>, що людина – частка і ціле природи, що він є людиною, українцем;</p> <p><i>висловлює та виявляє ставлення до того, що</i> життя є дарунком природи та долі;</p> <p><i>розуміє</i> циклічність життя, здоров'я як ознаку ладу між людиною та природою;</p> <p><i>розрізняє</i> творчість та діяльність, розпізнає творчі та діяльнісні прояви людини;</p> <p><i>виявляє та може усвідомлювати у творчості та діяльності</i> почування, мислення, волю, воління, любов;</p> <p><i>розуміє</i>, що таке характер та поведінка; <i>усвідомлює</i> мову, характер та поведінку як вираження своєї сутності. <i>Необхідність</i> самопізнання;</p>

	пізнай себе». Уривки з твору Володимира Мономаха «Повчання дітям». Я в майбутньому.	моделює образ себе в майбутньому.
1	Узагальнення за темою	
4	Тема 2. МОЯ РОДИНА, МІЙ РІД Родина – цінність для мене. Роль родини у моєму становленні. Традиції мого роду. Неповторність моєї родини. Мова у моїй родині. Моя родина у майбутньому.	Учень усвідомлює цінність родини, її роль у своєму становленні; знає традиції свого роду; виявляє та висловлює ставлення до своєї родини; усвідомлює мову родини як рідну мову, як те, що характеризує родину; моделює образ своєї родини в майбутньому.
5	Тема 3. МІЙ УКРАЇНСЬКИЙ НАРОД Я, моя родина, мій народ – спадкоємність поколінь від найдавніших часів (палеоліту) до сьогодення. Речові свідчення української прадавнини (Королевська стоянка на Закарпатті, кримські стоянки, Мізинська стоянка та ін.). Феномен Кам'яної могили. Спадщина Трипілья. Від індоєвропейців, трипільців, антів, слов'ян до сучасних українців. Календарно-обрядовий цикл українців як пам'ять тисячоліть і гарант існування українського народу в майбутньому. Від мови прадавнини до сучасної української мови (петрогліфи Кам'яної могили, знакова символіка трипільців, слов'янське письмо та ін.). Історія мого народу у власних назвах.	Учень усвідомлює й пояснює спадкоємність поколінь від найдавніших часів, взаємозв'язок: «Я – родина – народ»; знає та називає речові свідчення української прадавнини; розуміє феномени Кам'яної могили та Трипілья; пояснює, чому календарно-обрядовий цикл є пам'яттю тисячоліть та гарантом існування українського народу в майбутньому, усвідомлює це; знає витoki сучасної української мови, історію письма. знає походження власних назв, наводить приклади, співставляє факти та події; виявляє та висловлює ставлення до набутоків пращурів як до своєї спадщини.
1	Узагальнення за темою	
5	Тема 4. МОЯ ДЕРЖАВА – УКРАЇНА Від держави Кия до сучасної України. В. Малик «Князь Кий», билини київського циклу, літописні оповіді, легенди та ін.	Учень розуміє зв'язок між сучасною державою Україна та протоукраїнськими державними утвореннями на її землях;

	<p>Влада у прадавніх віруваннях українців (Сварга, Сварог, Лада, лад, світолад та ін.). «Велесова книга» про владу. Ладуння (творення ладу) як основа влади. Київ – місто влади, столиця України. Перекази про заснування Києва та інших міст України (Чернігова, Переяслава, Львова та ін.). Екологія поселень українців у прадавні часи. Протоміста трипільської археологічної культури.</p> <p>Українські державотворці, їхнє прагнення до творення ладу. Історичні постаті.</p> <p>Моє ставлення до історичного минулого моєї держави. Що я роблю та буду робити як господар та громадянин своєї держави.</p>	<p><i>усвідомлює</i> ладуння як творення ладу, як основу влади, наводить приклади; <i>знає</i> про екологію українських протоміст; <i>порівнює</i> давні та сучасні поселення українців;</p> <p><i>називає</i> видатних українських державотворців; <i>висловлює ставлення</i> до подій та постатей; <i>усвідомлює</i> себе державотворцем (господарем та громадянином) через свою діяльність та творчість; <i>моделює</i> своє майбутнє як державотворця, виявляє своє ставлення до цього.</p>
1	Узагальнення за темою	
5	<p>Тема 5. УКРАЇНА ТА УКРАЇНЦІ У СВІТІ</p> <p>Географічне та геополітичне розташування України у світі. Українська земля як особливе середовище зародження, становлення та розвитку українського народу. «Велесова книга», Літопис Аскольда про зв'язки протоукраїнців з чужоземцями. Торгові шляхи, що проходили через наш край. Чужинці про Україну.</p> <p>Україна – об'єкт геополітичних інтересів інших народів від давнини до сьогодення.</p> <p>Світове українство. Українська діаспора (культурні, економічні, політичні взаємозв'язки та взаємовпливи).</p> <p>Міжнародні відносини України – взаємопроникнення культур. Скіфський філософ Анахарсіс, Святослав Хоробрий, Анна Ярославна, Юрій Дрогобич, Іван Виговський, Ігор Сікорський та ін.</p>	<p>Учень</p> <p><i>показує</i> на карті світу Україну; <i>розуміє</i>, що українська земля є особливим середовищем зародження, становлення та розвитку українського народу. <i>розповідає</i> про зв'язки протоукраїнців з чужоземцями, торгові шляхи, що проходили через українські землі; <i>знає</i>, що говорили чужинці про його країну; <i>усвідомлює</i>, що Україна була і є об'єктом геополітичних інтересів інших народів; <i>розуміє</i> поняття «світове українство», «українська діаспора», «міжнародні відносини»; <i>пояснює</i> культурні, економічні, політичні взаємозв'язки та взаємовпливи; <i>висловлює</i> ставлення до подій та постатей.</p>
1	Узагальнення за темою	
1	Повторення й узагальнення в кінці року	

6 клас

(35 год., 1 год. на тиждень)

Усього – 35 год. На тиждень – 1 год.

Узагальнення за темою – 4 год.

Повторення та узагальнення в кінці року – 1 год.

Резервні – 3 год.

К-ть годин	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
1	ВСТУП Українознавство як цілісна системна наука, що вивчає українську людину, Україну та світове українство. Українська людина, Україна та українство як цілісні органічні частини вселюдства.	Учень <i>усвідомлює</i> значущість українознавства як науки, що вивчає українську людину, Україну та світове українство;
7	Тема 1. Я – УКРАЇНЕЦЬ Я – дитина природи. Природовідповідність. Українська людина у світі природи. Краса життя, календарно-обрядовий цикл як її відображення. Вплив природи на людину: здоров'я, характер, мислення і т. ін. Вплив людини на «здоров'я» природи. Особистість, її складники. Становлення особистості, її розвиток. Українська мова – головний чинник існування української національної особистості. Українські вчені про вплив мови на особистість (К. Ушинський, О. Потебня). Аналіз та оцінка себе як особистості. Плекання власної особистості. В. Мономах «Повчання з дітям» (уривки), В. Стус «Синові», Р. Кіплінг «Заповідь» (переклад М. Лозинського). Покликання людини. До чого я покликаний.	Учень <i>усвідомлює</i> себе дитиною природи; <i>розуміє та пояснює</i> , що таке природовідповідність, краса життя, помічає її вияви; <i>усвідомлює</i> , що календарно-обрядовий цикл є відображенням краси та бачить і відчуває її; <i>розповідає</i> про взаємовплив людини та природи; <i>розуміє</i> поняття «особистість»; <i>знає</i> її складники; <i>усвідомлює</i> вплив мови на особистість; що українська мова є головним чинником існування української національної особистості; <i>аналізує та оцінює</i> себе як особистість; <i>усвідомлює</i> необхідність плекання власної особистості та здійснює це; <i>розуміє</i> , що таке покликання людини; <i>звертає увагу</i> на свій внутрішній світ; <i>запитує</i> себе про своє покликання; <i>спостерігає</i> і фіксує свої відчуття та враження.
1	Узагальнення за темою	
4	Тема 2. МОЯ РОДИНА, МІЙ РІД Я, моя родина, мій рід. Дерево мого роду як дерево життя (світове дерево). Відображення ідеї роду в давній українській міфології.	Учень <i>усвідомлює</i> дерево свого роду як дерево життя; <i>розповідає</i> про ідеї роду, родинності в давній українській міфології;

	<p>Вічні цінності моєї родини та роду. Я спадкоємець та продовжувач родових традицій. Людина сильна в єдності зі своїм родом. Народна мудрість про родинні та родові цінності, єдність, цінність родини.</p> <p>Мудрість у мові мого роду, передача досвіду поколінь.</p> <p>Кожна українська родина утворює цілісність України. Моя родина у творенні української держави.</p> <p>Якою я бачу свою родину в майбутньому.</p>	<p><i>усвідомлює</i> себе спадкоємцем та продовжувачем родових традицій; <i>шанує</i> цінності своєї родини та роду; <i>наводить</i> приклади української народної мудрості взагалі та свого роду зокрема;</p> <p><i>усвідомлює</i> родину як цілісність; <i>розуміє</i>, що кожна родина і його власна творить українську державу;</p> <p><i>моделює</i> образ своєї родини в майбутньому.</p>
5	<p>Тема 3. МІЙ УКРАЇНСЬКИЙ НАРОД</p> <p>Почуття та відтворення краси моїм народом. Від меандру мізинського браслету до пекторалі Товстої Могили, від трисуття-тризуба до свастья-сварги-свастики як головних символів українського народу. Символіка української вишивки та писанки, орнаментики глиняних виробів, фресок та мозаїк Софії Київської, книжних мініатюр як бачення світу українцями.</p> <p>Традиційні ремесла українців (ковальство, різьбярство, ювелірне мистецтво та ін.) як творчість та господарська діяльність. Прояви традиційних ремесел у сучасних технологіях.</p> <p>Календарно-обрядове коло українців як святотворення. Ставлення українців до своїх свят. Свято як явище об'єднання українського світу (світів Прави, Нави та Яви). Моє найулюбленіше свято з календарно-обрядового кола.</p> <p>Краса рідного слова, пісні. Влучність і образність української мови у передачі відчуття та розуміння світу у його багатоманітних проявах. Не всі «красиві» слова мудрі, не всі «мудрі» слова красиві.</p>	<p>Учень</p> <p><i>розпізнає</i> вияви краси у витворах українського народу, <i>розуміє</i>, що вони є проявом почуття краси українців; <i>виявляє та називає</i> символи, що містять сутнісні уявлення українців про Всесвіт;</p> <p><i>називає</i> традиційні ремесла українців, <i>усвідомлює</i>, що вони є як творчістю, так і господарською діяльністю; <i>спостерігає та описує</i> прояви традиційних ремесел у сучасних технологіях;</p> <p><i>усвідомлює</i> календарно-обрядове коло як творення свята; <i>розуміє</i> свято як явище об'єднання українського світу; <i>описує</i> процес святкування улюбленого свята з календарно-обрядового кола;</p> <p><i>відчуває</i> красу рідного слова, пісні; <i>розуміє</i> влучність, образність української мови; <i>розрізняє</i> відтінки у значеннях слів, висловів, послуговується цим.</p>
1	Узагальнення за темою	
5	<p>Тема 4. МОЯ ДЕРЖАВА – УКРАЇНА</p> <p>Цінності української держави: її громадяни, національні традиції, мова, територія, природні ресурси, технології</p>	<p>Учень</p> <p><i>розуміє</i> цінності української держави; <i>знає та усвідомлює</i>, що українська мова є державною мовою України,</p>

	<p>та ін. Українська мова – державна мова України, державотворчий об’єднуючий чинник.</p> <p>Держава твориться перемогами. Перемога – змога долати перешкоди під час ладотворення. Звитяжність українського народу-переможця. Українське лицарство від найдавніших часів до сьогодення. Військо в українській державі. Українські державотворці, герої-оборонці. Історичні та легендарні постаті (Кирило Кожум’яка, Ярослав Мудрий, Іван Мазепа, Симон Петлюра, Олег Ольжич, Роман Шухевич, Іван Кожедуб).</p> <p>«Ми виборюємо своє минуле, бо так хочеться рідного завтра». Моя причетність до державотворення.</p>	<p>державотворчим об’єднуючим чинником;</p> <p><i>розуміє</i>, що таке перемога, державотворення; <i>усвідомлює</i>, що держава твориться перемогами. <i>характеризує</i> події, явища, постаті в українському державотворенні, висловлює ставлення до них;</p> <p><i>усвідомлює</i> свою причетність до державотворення.</p>
1	Узагальнення за темою	
5	<p>Тема 5. УКРАЇНА ТА УКРАЇНЦІ У СВІТІ Міжнародне співробітництво України у світі. Діяльність Ярослава Мудрого та Володимира Мономаха.</p> <p>Військово-дипломатична діяльність запорізького січового козацтва. Перемоги козаків у Європі. Григорій Орлик – маршал Франції.</p> <p>Кієво-Могилянська академія – міжнародний освітній центр.</p> <p>Зарубіжні історики, географи, мандрівники про Україну (Геродот, Г. Л. де Боплан, П. Алеппський). Українці – дослідники інших країв: М. Миклухо-Маклай, М. Пржевальський)</p>	<p>Учень: <i>знає</i> про міжнародне співробітництво України у світі. Наводить приклади. Порівнює факти і події;</p> <p><i>знає</i> про інтерес зарубіжних істориків, географів, мандрівників до України, наводить приклади; <i>називає</i> українців – дослідників інших країв та розповідає про їхню діяльність.</p>
1	Узагальнення за темою	
1	Повторення й узагальнення в кінці року	

7 клас

(35 год., 1 год. на тиждень)

Усього – 35 год. На тиждень – 1 год.

Узагальнення за темою – 4 год.

Повторення та узагальнення в кінці року – 1 год.

Резервні – 3 год.

К-ть годин	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
1	<p>ВСТУП Українознавство як цілісна системна наука, що вивчає українську людину, Україну та світове українство в часопросторі.</p>	<p>Учень <i>розуміє</i> що таке часопростір; <i>пояснює</i>, що таке українська людина, Україна та світове українство.</p>
7	<p>Тема 1. Я – УКРАЇНЕЦЬ Лад у собі, з батьками, з іншими, зі світом. Кожна людина є діячем та творцем. Діяльнісне та творче вираження українського Я. Питомі риси, притаманні діячу і творцю України та світу: чуттєвість, життєрадісність, розумність, цілеспрямованість, правдивість, волелюбність, відповідальність, мудрість, справедливість, чесність, працелюбність, господарність, доброзичливість, чемність, гостинність, героїзм, звитяжність, мужність, товариськість, побратимство. Діяння, творення, творіння може бути як красиве, так і потворне, як корисне, так і шкідливе. Я – діяч та творець, відповідальний за свою діяльність і творчість.</p>	<p>Учень <i>усвідомлює та творить</i> лад. Усвідомлює, що кожен є творцем і діячем; <i>наводить приклади</i> діяльнісного та творчого вираження українського Я; <i>знає і називає</i> риси, притаманні українському діячу і творцю України та світу. Виявляє та висловлює ставлення до цих рис; <i>усвідомлює</i>, що діяння, творення, творіння може бути як красиве так і потворне, як корисне, так і шкідливе, наводить приклади. Виявляє себе діячем та творцем. Відповідає за свою діяльність і творчість.</p>
1	<p>Узагальнення за темою</p>	
3	<p>Тема 2. МОЯ РОДИНА, МІЙ РІД Витоки, історія мого роду. Родина як творчість. Співтворчість та співпереживання у родині, здатність чути іншого. Творчість і діяльність моєї родини, роду. Календарно-обрядове коло як звичай, як об'єднання родини в рід, а родів у народ, як «заклик» до творення, як результат творчості народу, спонукає до творення.</p>	<p>Учень <i>цікавиться</i> історією свого роду та знає її; <i>усвідомлює</i> родину як творчість, співтворчість, співпереживання. Здатний чути іншого; <i>наводить приклади</i> творчості і діяльності своєї родини, роду, висловлює ставлення до цього; <i>розуміє</i>, що календарно-обрядове коло є результатом творчості народу, спонукає до творення, об'єднує родини в рід, а роди – в народ.</p>
6	<p>Тема 3. МІЙ УКРАЇНСЬКИЙ НАРОД Вплив природних чинників на</p>	<p>Учень <i>розуміє</i> поняття «світобачення»,</p>

	<p>світобачення та світовідчуття народу. Відтворення природних та світоглядних особливостей у діяльності та творчості українців різних регіонів нашої держави.</p> <p>Своєрідність архітектури мого краю, чим вона зумовлена. Регіональні особливості українського житла та інтер'єру від минулого до сучасного, його традиційні риси.</p> <p>Народне декоративно-ужиткове мистецтво – вияв творчості українців. Оберіг. Декоративний розпис, зокрема Петриківський, гончарство, ткацтво, килимарство, писанкарство з дохристиянських часів до сьогодення.</p> <p>Український одяг. Тяглисть традиції. Оберегові елементи у давньому та сучасному одязі. Виготовлення одягу як творчість.</p> <p>Традиційні українські прикраси від прадавнини до сьогодення. Їх призначення. Використання природних матеріалів у створенні прикрас, символіка традиційних прикрас.</p>	<p>«світовідчуття», «природні чинники», наводить приклади; <i>усвідомлює</i>, що на світобачення та світовідчуття народу впливають природні чинники; <i>знає</i>, що у діяльності і творчості українців відображуються світоглядні та природні особливості тієї чи іншої місцевості; <i>розуміє та описує</i> своєрідність архітектури свого краю; <i>називає</i> регіональні особливості українського житла та інтер'єру, його традиційні риси;</p> <p><i>знає</i>, що таке оберіг; <i>розуміє</i>, що окремі зразки народної творчості є оберегами; <i>розрізняє</i> види народного декоративно-ужиткового мистецтва, називає та характеризує їх;</p> <p><i>розповідає</i> про особливості українського національного одягу; <i>розуміє</i> тяглисть його традиції; <i>розпізнає</i> оберегові елементи у давньому та сучасному одязі;</p> <p><i>розповідає</i> про традиційні українські прикраси, знає їхнє призначення.</p>
1	Узагальнення за темою	
5	<p>Тема 4. МОЯ ДЕРЖАВА – УКРАЇНА Ідея державотворення, вияв її в українській символіці, геральдиці, сфрагістиці, нумізматиці.</p> <p>«Руська правда» Ярослава Мудрого, «Повчання дітям» Володимира Мономаха, «Слово о полку Ігоревім», українські думи та історичні пісні як настанови щодо творення власної державності.</p> <p>Українська літературна мова як вищий вияв творчості народу, основа взаєморозуміння. Діалекти та говірки в органічній цілості української мови.</p>	<p>Учень <i>розуміє</i>, що таке «ідея державотворення», розпізнає її в різних виявах;</p> <p><i>розуміє</i> настанови щодо творення власної державності, наводить приклади;</p> <p><i>усвідомлює</i>, що українська літературна мова є вищим виявом творчості народу, основою взаємопорозуміння; <i>розуміє</i>, що діалекти та говірки є органічною складовою частиною цілості української мови;</p>

	Іван Котляревський, Тарас Шевченко, Іван Франко, Леся Українка, Пантелеймон Куліш, Борис Грінченко – творці літературної мови, державотворці.	<i>розповідає</i> про творців літературної мови як державотворців.
1	Узагальнення за темою	
5	<p>Тема 5. УКРАЇНА ТА УКРАЇНЦІ У СВІТІ</p> <p>Україна у світовому цивілізаційному поступі.</p> <p>Винахід колеса, організація розвиненого землеробства, протоміста-мегаполіси.</p> <p>Освіта як природна потреба українського народу. П. Алеппський про освіту козацької України, освіченість українців. Перша європейська конституція Пилипа Орлика.</p> <p>Козацькі військово-технічні винаходи: «полімаран», «чайка», «підводний човен», «вогненні колеса», «торпеди», «літаючий вогонь» та ін.</p> <p>Українська авіація та космонавтика. Від М.Кибальчича, Ю.Кондратюка та І.Сікорського до С.Корольова, А.Льольки, О.Антонова та Л.Каденюка.</p> <p>Новітні технології, перший комп'ютер у континентальній Європі створений в Україні. Популярні у світі сучасні українські ігрові програмні продукти («Козаки», «Сталкер»).</p>	<p>Учень</p> <p><i>розуміє</i>, що таке «цивілізаційний поступ»;</p> <p><i>знає</i> про вагомий внесок України у світовий цивілізаційний поступ, здобутки українців у різних сферах життя, наводить приклади;</p> <p><i>виявляє</i> та висловлює своє ставлення;</p> <p><i>знає та називає</i> винаходи, постаті славетних українців різних часів.</p>
1	Узагальнення за темою	
1	Повторення й узагальнення в кінці року	

8 клас

(35 год., 1 год. на тиждень)

Усього – 35 год. На тиждень – 1 год.

Узагальнення за темою – 4 год.

Повторення та узагальнення в кінці року – 1 год.

Резервні – 3 год.

К-ть годин	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
1	<p>ВСТУП Українознавство як цілісна системна наука, що вивчає українську людину, Україну та світове українство у часопросторі. Предмет, значення українознавства.</p>	<p>Учень <i>розуміє</i> предмет українознавства; <i>пояснює</i> його значення.</p>
7	<p>Тема 1. Я – УКРАЇНЕЦЬ Любов до себе рівнозначна любові до інших, любов до інших рівнозначна любові до себе. Воля, воління (намір реалізувати волю) як рушій на шляху самопізнання. Самовиховання, самодисципліна, самотворення. Воля врівноважується любов'ю, а любов – волею. О. Довженко «Воля до життя», Дж. Лондон «Воля до життя». Дружба, симпатія, емпатія. Взаємовідносини у колективі. Конкуренція. Кооперація. Лідер як позиція (функціональне місце). Позиція лідера передбачає відповідальність за цілісність колективу. В. Малик «Слід веде до моря».</p>	<p>Учень <i>усвідомлює</i> рівнозначність любові до себе та до інших; <i>розуміє</i>, що воля і воління (намір реалізувати волю) є рушійми на шляху самопізнання. Воля врівноважується любов'ю, а любов – волею. Самовиховання, самодисципліна як необхідні умови самотворення; <i>розуміє</i> поняття «дружба», «симпатія», «емпатія», «лідер»; <i>знає</i> про різні типи взаємовідносин та розрізняє їх; <i>усвідомлює</i>, що таке позиція лідера. Може входити в цю позицію, має своє ставлення до неї.</p>
1	<p>Узагальнення за темою</p>	
3	<p>Тема 2. МОЯ РОДИНА, МІЙ РІД Діалог як основа взаємопорозуміння. Вербальне та невербальне спілкування. Я – в родині, моя відповідальність за взаємопорозуміння в родині. Моя активна позиція – врівноваження своїх прав та обов'язків. Взаємопоміч у родині. Толока – приклад взаємодопомоги та самоорганізації українців. Усна народна творчість про взаємопоміч та спільну працю.</p>	<p>Учень <i>усвідомлює</i>, що таке взаємопорозуміння, діалог як його основу; <i>розуміє</i>, що спілкування є вербальним та невербальним. <i>Відповідає</i> за взаємопорозуміння в родині та усвідомлює це; <i>розуміє</i>, що таке активна позиція; <i>розуміє</i> явище толоки; <i>наводить зразки</i> усної народної творчості про взаємопоміч та спільну працю.</p>
6	<p>Тема 3. МІЙ УКРАЇНСЬКИЙ НАРОД Український звичай – основа ладування, правила життя українців, що існують здавна. Українські традиції та традиційність як вияви звичаю та природовідповідної (екологічної)</p>	<p>Учень <i>розуміє</i> поняття «звичай», «традиція», «традиційність»; <i>усвідомлює</i>, що український звичай є механізмом ладування, правилами життя українців;</p>

	<p>поведінки, що виявляється у святкуванні, господарюванні, харчуванні, оздоровленні, лікуванні та ін.</p> <p>Проблеми забруднення (засмічення) довкілля, погіршення здоров'я українців – результат порушення природовідповідної поведінки. Здатність усього живого до самоочищення. Критичний рівень забруднення (засмічення) – смерть живого.</p> <p>Корисна та шкідлива їжа з позицій традиційного харчування українців. Генно-модифікована продукція, харчові стабілізатори, ароматизатори, алкогольні («слабко», «сильно») напої як фактори ризику.</p> <p>Щоденне та святкове харчування моєї родини.</p> <p>«Екологія» української мови. «Екологія» власного мовлення (свідоме використання мовних засобів). Мистецтво спілкування українців. Оповідання Г. Тютюнника «Зав'язь». Ділове та приватне листування кінця XVIII ст. – початку XXI ст. «Дума про козака Голоту» (кобзарське виконання), «Лист запорожців турецькому султану» за Д. Яворницьким.</p> <p>Моє мовлення як презентація мене.</p>	<p><i>розуміє</i>, яка поведінка є природовідповідною;</p> <p><i>усвідомлює</i> наслідки порушення природовідповідної поведінки; <i>знає</i> українські традиції харчування;</p> <p><i>розуміє</i> «екологію» української мови. <i>Свідомо використовує</i> мовні засоби у власному мовленні, аналізує його; <i>знає</i> про мистецтво (характерні особливості) спілкування українців, наводить приклади;</p> <p><i>розуміє</i>, що мовлення є відображенням його «Я».</p>
1	Узагальнення за темою	
7	<p>Тема 4. МОЯ ДЕРЖАВА – УКРАЇНА</p> <p>Любов до Батьківщини та до своєї нації. Патріотизм та націоналізм як чинники українського державотворення. Традиції національно-патріотичного виховання українців у родині. Уривки з праці Л.Силенка «Мага віра» (розділ 2. Діти і родичі). О.Бердник романс-симфонія «Хто ти?».</p> <p>Традиція національного патріотичного виховання княжої та козацької доби. М.Гоголь «Тарас Бульба», А.Чайковський «За сестрою», П.Угляренко «Довгий шлях до озер», Б.Лепкий «Вадим».</p> <p>Патріотизм як самовизначення. І.Вільде</p>	<p>Учень</p> <p><i>розуміє</i> поняття «патріотизм», «націоналізм»;</p> <p><i>усвідомлює</i>, що патріотизм та український націоналізм є необхідними чинниками творення української національної держави.</p> <p><i>Знає</i> про українські традиції національно-патріотичного виховання, характеризує їх, наводить приклади; <i>називає та порівнює</i> дитячі та юнацькі національно-патріотичні організації, визначає їхню роль у процесі державотворення;</p>

	<p>«Повнолітні діти».</p> <p>Дитячі та юнацькі національно-патріотичні організації: «Сокіл», «Січ», «Пласт», «Луг», «Каменярі».</p> <p>Патріотичні організації інтернаціонального характеру (піонерська, комсомольська). Їхній вплив на процеси українського державотворення.</p> <p>Моя любов до України. Вияв моїх патріотичних та національних почуттів.</p>	
1	Узагальнення за темою	
3	<p>Тема 5. УКРАЇНА ТА УКРАЇНЦІ У СВІТІ</p> <p>Спілкування України зі світом. Українські образи та мотиви у світовому мистецтві.</p> <p>Українська тема в музиці М.Глінки, П.Чайковського, Л. ван Бетховена, Ф.Шопена та ін.</p> <p>Український світ у поезіях та епістолярії Р.-М.Рільке, у спогадах та прозі А.Чехова, творах В.Короленка. «Кримські сонети» А.Міцкевича.</p> <p>«Україна та її історичні пісні» французького вченого Альфреда Рамбо.</p> <p>Образ Івана Мазепи у літературних творах: Ю.Словацького, В.Гюго, Дж.Г.Байрона, О.Пушкіна, Б.Лепкого, В.Сосюри.</p> <p>Українська тема в живописі В.Маковського. Маєток Качанівка у творчій біографії митця.</p> <p>Україна у картинах К.Білокур. П. Пікассо про її творчість.</p> <p>Один із засновників кубізму – О.Архипенко. «Скульпто-живопис» (за О.Архипенком) як новітній напрям у світовому образотворчому мистецтві.</p>	<p>Учень</p> <p><i>знає</i> про культурний діалог України зі світом та його наслідки;</p> <p><i>розпізнає</i> українські образи та мотиви у світовому мистецтві. Наводить приклади.</p>
1	Узагальнення за темою	
1	Повторення й узагальнення в кінці року	

9 клас

(35 год., 1 год. на тиждень)

Усього – 35 год. На тиждень – 1 год.

Узагальнення за темою – 4 год.

Повторення та узагальнення в кінці року – 1 год.

Резервні – 3 год.

К-ть годин	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
1	<p>ВСТУП Українознавство як цілісна системна наука, інтегративна навчальна дисципліна.</p>	<p>Учень <i>розуміє</i> українознавство як цілісну системну науку.</p>
7	<p>Тема 1. Я – УКРАЇНЕЦЬ Воля як воління (намір до дії), і воля як свобода – життєва стратегія української особистості. Свобода <i>від</i> та свобода <i>для</i>. Розумне серце та сердечний розум як основа мудрості. Приклади з українського фольклору. Українська народна казка про мудру дівчину.</p> <p>«Сродна праця» як реалізація поклику особистості. «Сродна праця» – потреба духу української людини. Щастя – задоволення потреби духу. Ідея «сродної праці» в українському фольклорі, у творах Григорія Сковороди.</p> <p>Українська держава – гарант реалізації поклику української людини.</p> <p>Моя «сродна праця» зараз і в майбутньому.</p>	<p>Учень <i>розрізняє та розуміє</i>, що таке воля, свобода (<i>від і для</i>); <i>розуміє</i> поняття «стратегія»;</p> <p><i>усвідомлює</i>, що є основою мудрості, наводить приклади;</p> <p><i>розуміє</i>, що таке «сродна праця», «поклик особистості», відрізняє «працю сродну» від звичайної роботи; <i>усвідомлює</i> щастя як задоволення потреби духу;</p> <p><i>знає</i>, що гарантом реалізації поклику української людини є українська держава; <i>усвідомлює</i>, що «сродна праця» є реалізацією покликання; <i>виявляє</i> свою «сродну працю» та виконує її; <i>планує</i> здійснення «сродної праці» в майбутньому, аналізує планування.</p>
1	<p>Узагальнення за темою</p>	
6	<p>Тема 2. МОЯ РОДИНА, МІЙ РІД Щастя. Прагнення людини до нього. Родина – осередок щастя. Творення та створення родини. Узгодження траєкторії спільного життєвого шляху. Людина як цінність (ціль), а не засіб задоволення потреб іншого. Взаємоповага, довіра, любов, вдячність як основа стосунків у родині. Індивідуальна та спільна відповідальність за буття своєї родини. Необхідні умови для створення родини</p>	<p>Учень <i>розуміє</i> родину як осередок щастя; <i>усвідомлює</i>, що необхідно для творення, створення та буття родини, необхідність здійснення планування сім'ї; <i>розуміє</i> призначення та функції матері та батька у родині; <i>виявляє та висловлює</i> ставлення щодо батьківства та материнства;</p>

	<p>(фізичні, психічні, духовні, соціально-економічні). Планування своєї сім'ї. Виховання у собі почуття материнства, батьківства. Майстерність бути матір'ю, батьком. Функції матері та батька у родині.</p> <p>Моделі родин. Стереотипи поведінки членів родини (дія – реакція). І.Багрянний «Тигролови».</p> <p>Родини Лисенків, Старицьких, Драгоманових, Косачів, Тобілевичів, Алчевських, Грінченків та ін. Їхній внесок в українську державну справу.</p>	<p><i>розрізняє</i> моделі родин, стереотипи поведінки її членів. Наводить приклади; <i>створює</i> модель своєї майбутньої родини;</p> <p><i>знає</i> про внесок відомих українських родин в українське державотворення.</p>
5	<p>Тема 3. МІЙ УКРАЇНСЬКИЙ НАРОД Волелюбність та вольовість (наскільки людина готова діяти, характеристика готовності до дії) українського народу. Відображення волелюбності та вольовості українців у фольклорі.</p> <p>Українська мова – джерело любові, волі та вольовості кожного українця. Мова – вічна ріка буття українського народу. Заборони-завади на її шляху. Функціонування української мови у всіх сферах суспільного життя від давнини до сьогодення (явища, події, постаті).</p> <p>Усвідомлення праукраїнцями себе як народу, відмінного від інших (уривки з «Велесової книги»). Перетворення українського народу в націю. Самопізнання та самоусвідомлення української нації. Національна ідея як виявлення поклику. Українська держава – форма виявлення національної ідеї, її реалізація через діяльність і творчість. «Історія русів».</p>	<p>Учень <i>розуміє</i>, що волелюбність та вольовість є визначальними світоглядними рисами українського народу. Наводить приклади;</p> <p><i>усвідомлює</i>, що українська мова творить любов, волю та вольовість кожного українця; <i>знає</i> про функціонування української мови у всіх сферах суспільного життя, наводить приклади;</p> <p><i>розуміє</i> поняття «нація», «національна ідея»; <i>розповідає</i> про перетворення українського народу в українську націю, аналізує факти та події, наводить приклади; <i>усвідомлює</i>, що національна ідея є виявленням поклику нації через самопізнання та самоусвідомлення; <i>розуміє</i>, що таке українська держава.</p>
1	Узагальнення за темою	
6	<p>Тема 4. МОЯ ДЕРЖАВА – УКРАЇНА Українська національна еліта. Вплив еліти на процес творення держави. Роль особистості у державотворенні, реалізації національної ідеї. Обов'язкові риси представника української національної еліти: усвідомлення долі держави як власної і відповідальність за неї, дія державного значення, жертвність. Представники різних професій, митці,</p>	<p>Учень <i>розуміє</i> поняття «національна еліта»; <i>усвідомлює</i> роль особистості у державотворенні; <i>називає та характеризує</i> обов'язкові риси, притаманні представникові української національної еліти; <i>виявляє та висловлює</i> ставлення до національної еліти як явища; <i>знає та називає</i> представників української національної еліти, аналізує</p>

	<p>вчені, державні діячі як українська національна еліта: Князь Кий, Аскольд, Олег, Ольга, Святослав Хоробрий; Володимир Великий, Ярослав Мудрий, Володимир Мономах, Данило Галицький; Дмитро Вишневецький (Байда), Богдан Хмельницький, Іван Виговський, Петро Конашевич-Сагайдачний, Іван Сірко, Іван Мазепа, Павло Полуботок, князь Василь Острозький, Олексій та Кирило Розумовські; Михайло Грушевський, Симон Петлюра, Павло Скоропадський; Алімпій, Митуса Словутний, Боян, митрополит Іларіон, Іван Вишенський, Галшка Гулевичівна, Петро Могила, Григорій Сковорода, Григорій Грабянка, Артем Ведель, Іван Франко, Леся Українка, Михайло Максимович, Микола Костомаров, Микола Лисенко, Софія Русова, Іван Пулюй, Соломія Крушельницька, Марія Заньковецька, Микола Пимоненко, Катерина Білокур, Іван Марчук та ін.</p> <p>Роль різних об'єднань представників української еліти в становленні та розвитку державності.</p>	<p>їхню діяльність та творчість. Оцінює їхній внесок в українське державотворення.</p>
1	Узагальнення за темою	
2	<p>Тема 5. УКРАЇНА ТА УКРАЇНЦІ У СВІТІ Українська діаспора. Причини її виникнення. Чотири еміграційні хвилі. Внесок представників кожної хвилі у націє- та державотворчі процеси в Україні та в інших державах (події, явища, постаті). Українська діаспора як простір збереження та продовження традицій. Асиміляційні процеси.</p>	<p>Учень <i>розуміє</i> поняття «діаспора», називає причини її виникнення; <i>називає та характеризує:</i> еміграційні хвилі; <i>усвідомлює</i> цілісність світового українства; <i>знає</i> про асиміляційні процеси в середовищі української діаспори.</p>
1	Узагальнення за темою	
1	Повторення й узагальнення в кінці року	

10 клас

(35 год., 1 год. на тиждень)

Усього – 35 год. На тиждень – 1 год.

Узагальнення за темою – 4 год.

Повторення та узагальнення в кінці року – 1 год.

Резервні – 3 год.

К-ть годин	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
1	<p>ВСТУП Українознавство як цілісна системна наука, інтегративна навчальна дисципліна. Концентри українознавства як сфокусовані точки пізнання України та світового українства. Ознайомлення з курсом, його структурою.</p>	<p>Учень <i>розуміє</i> українознавство як цілісну системну науку, концентри – як сфокусовані точки пізнання України та світового українства.</p>
8	<p>Тема 1. Я – УКРАЇНЕЦЬ Свідомість. Національна свідомість. Особистість – соціальний портрет, моє «Я» для інших. Мовна особистість як особистість, представлена в текстах (усних та письмових). Основою особистості є характер. Характер – малюнок на тлі темпераменту. Темперамент – вроджена, стійка характеристика індивідуальності.</p> <p>Пізнання себе. Самосвідомість – усвідомлення себе. Рефлексія – вид пізнання, коли в процесі будь-якої діяльності суб'єкт сам стає об'єктом самоспостереження; процес корекції способу дії через реконструкцію перебігу дії і причин утруднень. Рефлексія зумовлена потребою діяча подолати утруднення за допомогою аналізу дії.</p> <p>Творення себе від індивідуальності до усвідомленого сприйняття себе у світі. Рефлексивна самоорганізація. Рефлексивна самоорганізація українців (на прикладах українського фольклору, «Рідномовних обов'язків» І. Огієнка).</p>	<p>Учень <i>розуміє та вільно оперує</i> поняттями «свідомість», «національна свідомість», «соціальний портрет», «мовна особистість», «характер», «темперамент»; <i>визначає</i> типи темпераменту, риси характеру. Розуміє, що вони можуть змінюватися;</p> <p><i>розуміє та вільно оперує</i> поняттями «самопізнання», «самосвідомість», «рефлексія»; <i>усвідомлює</i> необхідність самопізнання. Здійснює це;</p> <p><i>усвідомлює</i> себе у світі; <i>має навички</i> рефлексивної самоорганізації. Виявляє її в інших.</p>
1	<p>Узагальнення за темою</p>	
4	<p>Тема 2. МОЯ РОДИНА, МІЙ РІД Соціально-психологічний «портрет» моєї родини.</p> <p>«Вчать не розказуючи, а показуючи»: поведінка батьків як приклад для дітей. Моделі поведінки матері як доньки,</p>	<p>Учень <i>створює</i> соціально-психологічний «портрет» своєї родини;</p> <p><i>розуміє та усвідомлює</i>, що поведінка батьків є прикладом для дітей, аналізує її;</p>

	<p>дружини, подруги, матері, господині та ін.; батька як сина, чоловіка, друга, батька, господаря та ін.</p> <p>Спільність поглядів, інтересів, ідеалів, цінностей, повага до них – запорука уникнення «розриву» між поколіннями. «Гуртом з батьками легше жити».</p> <p>Історія мого роду – частина історії народу (вплив історичних подій на мій рід, родину).</p>	<p><i>розуміє, усвідомлює та пояснює, що є запорукою уникнення «розриву» між поколіннями;</i></p> <p><i>виявляє та висловлює повагу та пошану до батьків та інших членів родини;</i></p> <p><i>знає та розповідає історію свого роду, усвідомлює її як частину історії свого народу.</i></p>
6	<p>Тема 3. МІЙ УКРАЇНСЬКИЙ НАРОД</p> <p>Українська національна культура як скарбниця цінностей нашого народу. Культура як простір узгодження думок, позицій, мрій, як джерело творення кращих зразків радості та щастя людини, що в майбутньому перетворюються на мудрість та настанови.</p> <p>Космогонічні уявлення давніх українців на прикладі міфів дохристиянської доби, «Велесової книги», казок, переказів, календарно-обрядового кола. Зоряне небо прадавніх українців.</p> <p>Особливості відображення українцями природи у творах мистецтва (музиці, пісні, хореографії, фольклорі, живописі, скульптурі, літературі та ін.).</p> <p>Мрії українців про майбутнє. Відображення у фольклорі, «Велесовій книзі», «Мага вірі» Л. Силенка та творах українських фантастів – М. Трублаїні, В. Владка, О. Бердника, Г. Олді та ін. (Твори вищевказаних письменників-фантастів для аналізу – на вибір вчителя).</p> <p>Мої мрії про майбутнє.</p>	<p>Учень</p> <p><i>розуміє</i> поняття «національна культура»; <i>усвідомлює</i> цінність української національної культури для себе та для інших;</p> <p><i>знає</i> космогонічні уявлення давніх українців;</p> <p><i>розуміє</i> особливості відображення українцями природи у творах мистецтва. <i>Дає</i> порівняльну характеристику; <i>висловлює ставлення</i> до творів мистецтва;</p> <p><i>висловлює</i> ставлення до мрій свого народу про майбутнє; <i>аналізує</i> художні твори та фольклорні твори про майбуття; <i>виявляє</i> спільне та відмінне у баченні українського майбутнього.</p>
1	Узагальнення за темою	
5	<p>Тема 4. МОЯ ДЕРЖАВА – УКРАЇНА</p> <p>Українська держава як форма існування української нації, здійснення її мрій та прагнень. Різні форми державних утворень українців від давнини до сучасності, їхні цілі.</p> <p>Державне управління: сутність, структура – від найдавніших часів до</p>	<p>Учень</p> <p><i>усвідомлює, що</i> українська держава є формою існування української нації; <i>знає</i> форми державних утворень українців;</p> <p><i>розуміє</i> поняття «державне управління»; <i>може охарактеризувати</i> державне</p>

	<p>сьогодення.</p> <p>Політика як державна діяльність, спрямована на втілення в життя національних ідеалів, на постановку цілей і вироблення стратегії їх досягнення. Політика української держави від найдавніших часів до сьогодення.</p> <p>Політична партія як група людей, як частина суспільства, що виражає інтереси цієї частини і керується ними в державній діяльності, у політичній боротьбі. Українські політичні партії, рухи, організації з XVIII ст. по XXI ст. Їхній вплив на процеси державотворення.</p> <p>Церква як інституція, її вплив на національну свідомість та громадянську позицію українців, на державотворення. Інститут церкви в Україні в минулому і сьогодні (явища, події, постаті).</p>	<p>управління своєї держави від найдавніших часів;</p> <p><i>розуміє</i> поняття «політика», «політична партія», «церква»;</p> <p><i>знає</i> про політику своєї держави від найдавніших часів, про вплив політичних партій на процеси державотворення. Наводить приклади;</p> <p><i>знає</i> про вплив церкви на національну свідомість та громадянську позицію українців, на державотворення. Наводить приклади. Виявляє своє ставлення.</p>
1	Узагальнення за темою	
3	<p>Тема 5. УКРАЇНА ТА УКРАЇНЦІ У СВІТІ</p> <p>Інтерес світу до України. Кафедри україністики у провідних університетах світу. Українські школи поза межами України, українознавчі центри діаспори як захист від асиміляції. Енциклопедія українознавства як спроба системного та цілісного погляду на себе. Українська мова у світі.</p> <p>Зовнішня політика України від найдавніших часів до сьогодення. Зміна пріоритетів.</p>	<p>Учень</p> <p><i>розуміє</i> інтерес світу до України; <i>знає</i> про українські студії за кордоном, про культурно-освітню діяльність українознавчих шкіл та центрів діаспори, наводить приклади.</p> <p>Про поширення української мови на різних континентах. Її особливості;</p> <p><i>розуміє</i> поняття «зовнішня політика»; <i>знає</i> про зовнішню політику України від найдавніших часів. Аналізує зміни в ній. Висловлює ставлення до них.</p>
1	Узагальнення за темою	
1	Повторення й узагальнення в кінці року	

11 клас

(35 год., 1 год. на тиждень)

Усього – 35 год. На тиждень – 1 год.

Узагальнення за темою – 4 год.

Повторення та узагальнення в кінці року – 1 год.

Резервні – 2 год.

К-ть годин	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
1	<p>ВСТУП</p> <p>Українознавство як цілісна системна наука. Від народо-, крає-, країнознавства до українознавства. Ознайомлення з курсом, його структурою.</p>	<p>Учень</p> <p><i>розуміє</i> українознавство як цілісну системну науку; <i>пояснює</i> відмінність українознавства від народо-, крає-, країнознавства.</p>
8	<p>Тема 1. Я – УКРАЇНЕЦЬ</p> <p>Структура моєї самосвідомості: самопізнання (виявлення свого поклику через рідну мову), емоційно-ціннісне ставлення до себе (на основі цінностей українського народу), діяльнісно-вольова сфера як саморегуляція, самооцінка (вміння визначати цілі, досягати їх, оцінювати себе в цьому процесі).</p> <p>Рівні розвитку моєї української самосвідомості – самовідчуття, самопочуття, самоаналіз, саморегуляція, самоконтроль.</p> <p>Мудрість – рівновага між почуванням, віруванням та мисленням, їхнє поєднання. Мистецтво та культура мислення, почування та вірування. Почування – дія людини, інтеграція трьох складників: відчуття, сприйняття, уявлення. Вірування – дія людини, сполучна ланка між почуванням та мисленням. Мислення – дія людини, здійснюється через мисленеві операції: аналіз і синтез, порівняння та розмежування, судження та умовивід, абстрагування, узагальнювання та ін.</p> <p>Культура мови та мовлення. Риторика як мистецтво красномовства, що поєднує мислення та почування. Києво-Могилянська академія та українська риторична школа. Ф. Прокопович і його праця «Про риторичне мистецтво».</p>	<p>Учень</p> <p><i>розуміє</i> поняття «самосвідомість», «самооцінка», «саморегуляція», «самовідчуття», «самопочуття», «самоаналіз», «самоконтроль», «мудрість», «почування», «вірування», «мислення», «риторика», «культура мови», «культура мовлення»; <i>знає</i> структуру самосвідомості;</p> <p><i>аналізує</i> рівні розвитку самосвідомості;</p> <p><i>виявляє</i> ставлення до мудрості; <i>розуміє</i> відмінності між культурою та мистецтвом мислення, почування та вірування; <i>усвідомлює</i>, що почування, вірування, мислення – дії людини; <i>розуміє</i> поняття «відчуття», «сприйняття», «уявлення», «аналіз», «синтез», «порівняння», «розмежування», «судження», «умовивід», «абстракція», «узагальнення»; <i>здійснює</i> мисленеві операції та усвідомлює їх;</p> <p><i>знає</i> про традиції української риторичної школи; <i>характеризує</i> працю Ф. Прокоповича «Про риторичне мистецтво».</p>

1	Узагальнення за темою	
3	<p>Тема 2. МОЯ РОДИНА, МІЙ РІД</p> <p>Шлюб як реалізація прагнення бути співтворцем любові. Шлюб в уявленнях та віруваннях прадавніх українців. Шлюбний ритуал від давнини до сьогодення. Український фольклор про дошлюбні та шлюбні стосунки. Телегонія. Змішані шлюби, узгодження за цінностями.</p> <p>Українське законодавство про сім'ю та шлюб.</p> <p>Ціль родинного життя (процес, результат). Життєва стратегія родини, тактичні кроки в її реалізації.</p> <p>Родина – процес творення щастя. Моя відповідальність за народження та виховання дітей.</p> <p>Український світ дитини – світ радості та любові. Колискові, забавлянки, потішки, лічилки, мирилки, ігри та ін. як запорука здоров'я (психічного, фізичного тощо), існування української нації в майбутньому.</p>	<p>Учень</p> <p>усвідомлює, що таке шлюб; знає про уявлення прадавніх українців про шлюб; порівнює шлюбний ритуал від давнини до сьогодення; усвідомлює, що таке дошлюбні та шлюбні стосунки. Висловлює своє ставлення до них; розуміє та пояснює поняття та явище «телегонія». Виявляє та висловлює ставлення; знає про змішані шлюби, виявляє та висловлює своє ставлення до них; знає про «Сімейний кодекс України», розуміє його положення. розуміє поняття «процес», «результат», «стратегія», «тактика»; усвідомлює, що родина – процес творення щастя. Висловлює ставлення до цього; усвідомлює власну відповідальність як майбутніх батька та матері за народження та виховання дітей; розуміє, що український світ дитини – світ радості та любові; усвідомлює важливість та необхідність українського дитячого фольклору.</p>
7	<p>Тема 3. МІЙ УКРАЇНСЬКИЙ НАРОД</p> <p>Ментальність як сукупність почування, вірування, мислення, що створює картину світу і скріплює єдність спільноти, народу. Виникає з природних умов та соціально зумовлених компонентів.</p> <p>Архетип як першообраз, типовий універсальний засіб структурування людського досвіду, що має надособистісну природу.</p> <p>Ментальність українського народу, його архетипи, вплив української мови на їхнє формування.</p> <p>Казки, міфи, твори календарно-обрядового кола зокрема та творчість і діяльність в цілому як джерело виявлення особливостей ментальності та архетипів.</p>	<p>Учень</p> <p>розуміє поняття «ментальність», «картина світу», «архетип»;</p> <p>знає про вплив української мови на архетипи та ментальність українців; називає архетипи, ментальні риси українського народу; аналізує діяльність і творчість, українську словесність на предмет виявлення ментальних рис та архетипів, притаманних українцям;</p>

	<p>Мудрість українського народу в різних життєвих ситуаціях як прояв його ментальності. Притчі як конденсація народної мудрості. Притчі Г.Сковороди, І.Франка, Л.Костенко, Д.Чередниченка.</p> <p>Українська національна культура як вияв, творення та збереження ментальності українців.</p> <p>Історичні події, явища, їхній вплив на ментальність українського народу: переможні походи князів Кия, Олега, Святослава, державне прийняття християнства, татаро-монгольське нашествя, визвольна війна Б.Хмельницького, договір з Росією 1654 р., визвольні змагання початку ХХ ст., існування Української Радянської Соціалістичної Республіки, голодомори, Друга світова війна, Чорнобильська катастрофа, отримання незалежності наприкінці ХХ ст. Відображення цих подій та явищ у творах мистецтва. Неоднозначність їх сприйняття та оцінки на прикладі творів: «Бояриня» Лесі Українки та «Переяславська рада» Н.Рибак; картини «Переяславська рада» М.Хмелька (1951 р.) та «Переяславська рада» М.Дерегуса (1954 р.), радянський плакат «Навіки разом» до річниці Переяславської ради; «Володимир» С.Скляренка та «Тисячолітній Миколай» П.Загребельного; «Полтава» О.Пушкіна, «Мазепа» Дж.Г.Байрона та «Мазепа» В.Сосюри; «Україна в огні» О.Довженка та «Фронт» О.Корнійчука та ін.</p>	<p><i>усвідомлює</i> мудрість як ментальну рису українців. Наводить приклади проявів мудрості в життєвих ситуаціях; <i>розуміє</i> притчі як конденсацію народної мудрості. Аналізує притчі українських письменників.</p> <p><i>усвідомлює</i>, що ключем до історичної пам'яті українського народу, його ядром є ментальність. Виявом, творення та збереження ментальності українців є українська національна культура; <i>розуміє</i>, що історичні події та явища впливають на ментальність народу. Наводить приклади та аналізує прояви впливів на українську ментальність важливих історичних подій та явищ.</p>
1	Узагальнення за темою	
6	<p>Тема 4. МОЯ ДЕРЖАВА – Україна</p> <p>Культура державотворення як ладотворення. Влада – інструмент ладкування.</p> <p>Генеza української державності від минулого до сьогодення. Погляди українців на державність, їхнє політичне мислення від часткового до цілісного, всезагального (Т.Шевченко, І.Франко, В.Липинський, М.Міхновський, М.Грушевський, С.Петлюра, В.Винниченко, Д.Донцов, Є.Маланюк,</p>	<p>Учень</p> <p><i>усвідомлює</i>, що культурою державотворення є ладотворення; <i>розуміє</i>, що влада є інструментом ладкування; <i>знає та розуміє</i> генеzu української державності; <i>аналізує</i> погляди українців на державність, їхнє політичне мислення. Наводить приклади. Висловлює власні судження, обґрунтовує їх. Виявляє своє ставлення;</p>

<p>О.Ольжич, В.Чорновол та ін.).</p> <p>Безпека держави як відсутність загроз, що можуть порушити її цілісність; гарант стабільності.</p> <p>Обов'язки громадян щодо безпеки держави та обов'язки держави щодо безпеки її громадян.</p> <p>Фактори державної безпеки: мовний (державна мова), інформаційний, освітній (національна освіта), науковий (підтримка та розвиток національних наукових шкіл та інституцій), культурний (національна культура), релігійний (національна релігія, церква), економічний (національна економіка), екологічний та ін.</p> <p>Українська мова як визначальний чинник державної безпеки.</p> <p>Українська мова – державна мова в українській державі, її повноцінне функціонування в усіх сферах життя, мережі Інтернет, ЗМІ.</p> <p>Українська освіта як стратегічна державна сфера, як простір плекання української людини, національно орієнтованої особистості, патріота, громадянина, державотворця, творця світу. Погляди видатних державотворців, педагогів, науковців на призначення освіти, їхня діяльність (Я.Мудрий, В.Мономах, Г.Сковорода, Т.Шевченко, І.Франко, К.Ушинський, С.Русова, П.Скоропадський, С.Сірополко, Г.Ващенко, В.Сухомлинський, О.Захаренко та ін.).</p> <p>Українська наука від минулого до сьогодення. Наукові інституції, наукові школи та їхні досягнення. Становлення та розвиток української Національної академії наук.</p> <p>Українська національна економіка, екологія, культура – їхня взаємообумовленість та взаємозалежність як гарант української</p>	<p><i>розуміє</i> поняття «безпека держави»;</p> <p><i>знає, називає та усвідомлює</i> фактори державної безпеки. Пояснює значущість кожного з них. Наводить приклади;</p> <p><i>розуміє та усвідомлює</i> українську мову як визначальний чинник державної безпеки України, важливість її повноцінного функціонування в усіх сферах життя, зокрема мережі Інтернет, ЗМІ. Наводить приклади. Висловлює свою думку та обґрунтовує її; <i>усвідомлює</i> стратегічність української освіти, її призначення. Обґрунтовує свою думку;</p> <p><i>розуміє</i> погляди видатних державотворців, педагогів, науковців на призначення освіти. Знає про їхню діяльність. Висловлює своє ставлення;</p> <p><i>знає</i> про становлення української науки та наукових інституцій, про їхні здобутки. Наводить приклади. Висловлює ставлення до них;</p> <p><i>розуміє та усвідомлює, що</i> взаємообумовленість та взаємозалежність української національної економіки, екології,</p>
---	---

	національної безпеки.	культури є гарантом української національної безпеки. Наводить приклади.
1	Узагальнення за темою	
3	<p>Тема 5. УКРАЇНА ТА УКРАЇНЦІ У СВІТІ</p> <p>Геополітичні інтереси української держави. Україна як об'єкт геополітичних інтересів інших держав.</p> <p>Війна. Види воєн. Гарячі та холодні війни. Інформаційна війна. Війна за історію, пам'ять, свідомість. Війни на території України.</p> <p>Інформація. Інформаційний метаболізм. Робота з інформацією. Критерії сприйняття інформації. Маніпуляція. Маніпулятивні та антиманіпулятивні технології. Інформаційний захист.</p> <p>Міжнародна політика, міжнародна економіка, національні держави в умовах глобалізації. Україна в міжнародних організаціях. Миротворча діяльність української держави.</p> <p>Моє бачення майбутнього світу.</p>	<p>Учень</p> <p><i>розуміє</i> поняття «геополітичні інтереси», «об'єкт геополітичних інтересів»; <i>знає</i> про геополітичні інтереси України; <i>усвідомлює</i>, що Україна є об'єктом геополітичних інтересів інших держав;</p> <p><i>розуміє</i> поняття «війна», «інформаційна війна»; <i>усвідомлює</i> наслідки війни; <i>знає</i> види воєн, називає приклади; <i>усвідомлює</i> сутність інформаційної війни;</p> <p><i>розуміє</i> поняття «інформація», «інформаційний метаболізм», «маніпуляція», «маніпулятивні», «антиманіпулятивні» технології, «інформаційний захист»; <i>вміє</i> працювати з інформацією; <i>розуміє</i> критерії сприйняття інформації, <i>вміє</i> їх виробляти згідно своїх цілей; <i>розпізнає</i> маніпулятивні дії, <i>знає</i> та застосовує антиманіпулятивні технології; <i>наводить</i> приклади (реклама та ін.). <i>розуміє</i> поняття «національна держава», «глобалізація», «глобалізаційні процеси»; <i>усвідомлює</i> місце національної держави в умовах глобалізації; <i>знає</i> про міжнародну політику України, її участь у міжнародних організаціях; <i>висловлює</i> ставлення до цього; <i>висловлює</i> своє бачення майбутнього світу, обґрунтовує свою думку, позицію.</p>
1	Узагальнення за темою	
1	Повторення й узагальнення в кінці року	

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ УЧНІВ З УКРАЇНОЗНАВСТВА

Об'єктом оцінювання досягнень учнів є:

- знання, уміння й навички;
- досвід творчої діяльності учнів;
- досвід емоційно-ціннісного ставлення до себе, України та світу.

Оцінювання здійснюється за 12-ти бальною системою.

Рівні навчальних досягнень учнів	Бали	Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів
I. Початковий	1	Учень уявляє об'єкт вивчення, його призначення. Може називати події, дати, персоналії, історико-географічні об'єкти, виявляє своє ставлення до них.
	2	Учень розуміє об'єкт вивчення, його призначення. Відтворює незначну частину основного навчального матеріалу, може висловити свою думку та ставлення, вибирає правильний варіант відповіді з двох запропонованих; визначає послідовність подій.
	3	Учень розуміє й пояснює об'єкт вивчення, його призначення. Відтворює менше половини основного навчального матеріалу, висловлює свою думку та ставлення до явищ, подій, постатей; з допомогою вчителя виконує елементарні завдання.
II. Середній	4	Учень знає близько половини основного навчального матеріалу, здатний відтворити його відповідно до тексту підручника або пояснення вчителя. Він здатний із помилками й неточностями дати визначення понять; висловлює свою думку та ставлення до явищ, подій, постатей.
	5	Учень розуміє й відтворює зміст основного навчального матеріалу, дає визначення термінів і понять. За допомогою вчителя може здійснювати елементи аналізу та робити окремі висновки. Висловлює свою думку та ставлення до явищ, подій, постатей.
	6	Учень виявляє знання і розуміння змісту основного навчального матеріалу. Відповідь його правильна, але недостатньо повна. З допомогою вчителя здатний аналізувати, порівнювати, узагальнювати й робити висновки, може дати стисло характеристику явищ, подій, постатей (за алгоритмом); висловлює своє ставлення до них.
III. Достатній	7	Учень самостійно правильно, логічно відтворює навчальний матеріал, розуміє основоположні теорії, принципи й факти, наводить власні приклади на підтвердження своєї думки. Висловлює свою думку та ставлення до явищ, подій, постатей. Частково усвідомлює свою творчість та діяльність у процесі навчання.
	8	Знання учня є достатньо повними. він вільно застосовує вивчений матеріал, уміє аналізувати, встановлювати найсуттєвіші зв'язки й залежності між явищами, фактами, робить висновки. Висловлює свою думку і ставлення до явищ, подій, постатей. Відповідь його повна, логічна, обґрунтована, але з деякими неточностями. Усвідомлює свою творчість і діяльність у процесі навчання.

	9	Учень володіє вивченим матеріалом, застосовує знання. Дає загальну характеристику подій (причини, наслідки, значення), виокремлює окремі ознаки явищ і процесів, встановлює послідовність і тривалість подій, аналізує і систематизує інформацію. Висловлює свою думку і ставлення до явищ, подій, постатей. Відповідь його повна, логічна, обґрунтована, але з деякими неточностями. Усвідомлює свою творчість і діяльність у процесі навчання.
IV. Високий	10	Учень вільно володіє вивченим матеріалом, узагальнює й застосовує знання. Дає порівняльну характеристику явищ, подій і постатей, висловлює свою думку і ставлення; загалом встановлює причинно-наслідкові зв'язки. Використовує різні джерела інформації, критично оцінює окремі нові факти, явища, ідеї. Усвідомлює свою творчість і діяльність у процесі навчання.
	11	Учень володіє узагальненими знаннями з предмета, аргументовано використовує їх, уміє знаходити джерела інформації та аналізувати її, ставити й розв'язувати задачі, ставити й вирішувати проблеми. Самостійно оцінює різноманітні явища, події, факти й постаті, виявляючи особисту позицію щодо них. Усвідомлює й проектує свою творчість і діяльність у процесі навчання.
	12	Учень у повному обсязі опанував програмовий матеріал, має системні цілісні знання, самостійно здобуває й використовує інформацію. Самостійно оцінює різноманітні явища, події, факти й постаті, відповідно до них ставиться. Уміє ставити і розв'язувати задачі, ставити і вирішувати проблеми. Усвідомлює, проектує й коригує свою творчість і діяльність у процесі навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Байдюк І., Васильків І., Васянович Г., Затхей А., Ольхова З., Старко Г., Яворська О., Яремчишин О. Українознавство. Навчальний посібник для середніх шкіл. XI клас / Львівське крайове т-во «Рідна школа». – Львів: ФОП Корпан Б.І., 2009. – 362 с.
2. Васильків І., Білик Н., Яремчишин О., Якубченко О. Українознавство. Навчальний посібник. V клас / Львівське крайове тов-во «Рідна школа»; Відп. за вип. П. Сікорський. – Львів: ФОП Корпан Б.І., 2007. – 218 с.
3. Васильків І., Глібкович М., Гогоша О., Федорчук С., Яремчишин О. Українознавство. Навчальний посібник. VI клас / Львівське крайове тов-во «Рідна школа»; Відп. за вип. П. Сікорський. – Львів: ФОП Корпан Б.І., 2007. – 285 с.
4. Васильків І., Затхей А., Лучко О., Ферій Н., Павлюк Є. Українознавство. Навчальний посібник. VII клас / Львівське крайове тов-во «Рідна школа»; Відп. за вип. П. Сікорський. – Львів: ФОП Корпан Б.І., 2007. – 223 с.
5. Васильків І., Приставська О., Сухар Л., Яремчишин О., Яблонська М. Українознавство. Навчальний посібник. IX клас / Відп. за вип. П. Сікорський. – Львів: ФОП Корпан Б.І., 2007. – 310 с.
6. Головай І. Уроки українознавства в ліцеї: Методичний посібник. 9 клас [для учнів, учителів] / Український гуманітарний ліцей Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – К., 2011. – 84 с.
7. Гомотюк О. Злет і трагедія українознавства на зламі епох (90-ті рр. XIX – перша третина XX ст.). – Тернопіль: Економічна думка, 2007. – 552 с.
8. Єрмоленко С. Мова і українознавчий світогляд / МОН України; Науково-дослідний інститут українознавства. – К.: НДІУ, 2007. – 444 с.
9. Збірник олімпіадних завдань з українознавства для учнів 7-11 класів / Головне управління освіти і науки Чернівецької облдержадміністрації; Чернівецький обл. ін-т післядипломної педагогічної освіти; Упоряд.: Т. Мінченко, А. Козловська, Д. Препіліца, Н. Дорожкіна, Г. Ковальчук, М. Чорна. – Чернівці, 2009. – 64 с.
10. Історія українознавства: Навчальний посібник [для студ. ВНЗ] / Кол. авторів: П. Кононенко, Л. Токар (кер. проекту та наук, ред.), О. Бажан, В. Баран, Т. Бевз, Т. Горбань, О. Гомотюк, С. Губський, Л. Горенко, Я. Калакура, І. Краснодемська, В. Кривошея, О. Склярова, В. Солдатенко; За ред. П. Кононенка. – К.: Академвидав, 2011. – 512 с.
11. Калакура Я. Історичні засади українознавства / МОН України; Науково-дослідний інститут українознавства. – К.: НДІУ, 2007. – 381 с.
12. Касян Л., Семенюченко О. Практикум з українознавства [Для слухачів курсів підвищення кваліфікації з українознавства, вчителів ЗНЗ, методистів, студентів, викладачів ВНЗ] / МОН України; Науково-дослідний інститут українознавства. – К.: НДІУ, 2008. – 80 с.
13. Касян Л., Семенюченко О. Українознавство у навчально-виховному процесі: Основи методики викладання: Науково-методичний посібник [Для слухачів курсів підвищення кваліфікації з українознавства, вчителів ЗНЗ, методистів, студентів, викладачів ВНЗ] / МОН України; Науково-дослідний інститут українознавства. – К.: НДІУ, 2008. – 56 с.
14. Кибич Н., Чопей О. Українознавство: Посібник для учнів 6 класу загальноосвітніх шкіл Буковини / Вижницька ЗОШ І-III ст. ім. Ю. Федьковича. – Вижниця: Черемош, 2009. – 199 с.
15. Кибич Н., Чопей О. Українознавство: Посібник для учнів 6 класу загальноосвітніх шкіл Буковини / МОН України; Відділ освіти Вижницької РДА; Вижницька ЗОШ І-III ст. ім. Ю. Федьковича. – Вижниця: Черемош, 2010. – 200 с.

16. Козлов А., Ковпик С. Методика викладання українознавства в школі: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Національний науково-дослідний інститут українознавства МОН України; Криворізький держ. пед. ун-т. – К.: ТвімІнтер, 2010. – 115 с.
17. Конкурс з українознавства у парадигмі наукових досліджень: історія і сучасність: Науково-методичний посібник / МОН молодьспорту України; Національний науково-дослідний інститут українознавства та всесвітньої історії; Упоряд. відділ освітніх технологій ННДІУВІ, О.І. Фесік. – К.: ННДІУВІ, 2012. – 316 с.
18. Кононенко П., Козлов А., Ковпик С. Українознавство в старшій школі: Навчально-методичний посібник для вчителів / МОН України; НДІ українознавства. – К.: Акцент, 2007. – 196 с.
19. Кононенко П., Кононенко Т. Українознавство в системі освіти України // Збірник наукових праць Науково-дослідного інституту українознавства. – К., 2009. – Т. XXIV. – С. 6–30.
20. Кравченко Ю. Українознавство у системі роботи вчителя природничо-математичних дисциплін // Українознавство. – 2012. – № 1 (42). – С.179–182.
21. Луців Н., Мариняк Н., Ольхова З., Сухар Л., Яремчишин О. Українознавство. Навчальний посібник. VIII клас / Львівське крайове т-во «Рідна школа»; Відп. за вип. П. Сікорський. – Львів: ФОП Корпан Б.І., 2007. – 298 с.
22. Мафтин Л. Стан, проблеми та перспективи розвитку сучасного українознавства (з досвіду впровадження на Буковині) // Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових праць. – Чернівці: ЧНУ, 2012. – Вип. 600: Педагогіка та психологія. – С.99–107.
23. Мінченко Т., Препіліца Д. Українознавство. Українська культура. 5 клас / НДІ українознавства МОН України; Чернівецький обл. ін-т післядипломної педагогічної освіти. – Чернівці: Підпр. Яворська І.Т., 2008. – 328 с.
24. Мінченко Т., Числаш Г. Засіймо Українонькою в душах (уроки українознавства в 5 класі): Навчально-методичний посібник для вчителів / Чернівецька обласна адміністрація; Управління освіти і науки України; Чернівецький обл. ін-т післядипломної педагогічної освіти / Відп. за вип. Н. Палійчук. – Чернівці: Підпр. Яворська І.Т., 2007. – 200 с.
25. Науковий інструментарій українознавця. Довідник / МОНмолодьспорту України; Національний науково-дослідний інститут українознавства та всесвітньої історії; Кер. авт. кол., наук. ред. Л. Токар. – К.: ННДІУВІ, 2012. – 376 с.
26. Приставська О., Васильків І., Федорчук С, Ганабут І., Павлюк Є., Глібкович М. Українознавство. Навчальний посібник для середніх шкіл. X клас / Львівське крайове т-во «Рідна школа». – Львів: ФОП Корпан Б.І., 2009. – 369 с.
27. Санченко А. Розвиток українознавства в Україні (1991–2011 рр.): Автореф. дис. ... канд. іст. наук: 09.00.12 – українознавство (історичні науки) / МОНмолодьспорту України; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – К., 2012. – 17 с.
28. Слідами історії державності України (уроки українознавства у 7 класі): Навчально-методичний посібник для вчителів / Чернівецький обл. ін-т післядипломної пед. освіти; Упоряд. Т. Мінченко, А. Ткач; Відп. за вип. О. Івасюк. – Чернівці, 2008. – 311 с.
29. Термінологія українознавства: Навчальний посібник [для студ. пед. спец., учителів] / МОН молодьспорту України; Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича; Уклад. Л.В. Мафтин. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2012. – 160 с.
30. Україна – моя держава (система уроків з українознавства у 8 класі): Навчально-методичний посібник для вчителів / Головне управління освіти і науки Чернів. обл. держ. адміністрації; Ін-т післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області; За заг. ред. М.В. Цуркан; Упоряд. М.В. Цуркан, О.М. Лакуста, Л.Б. Матіішин. – Чернівці: Виг. Яворський С.Н., 2012. – 384 с.

31. Цимбалюк В. Спецкурси з українознавства у навчально-виховних закладах // Українознавство. – 2011. – № 4 (41). С.270–271.
32. Я – українець. Українознавство: 9 клас / Упоряд. Т. Мінченко, Г. Числаш, Д. Препіліца, Г. Ковальчук, Н. Дорожкіна. – Чернівці, 2010. – 248 с.
33. Ярмак Н. Виховання любові до рідного краю на уроках українознавства та позаурочний час. З досвіду роботи учителя українознавства Ярмак Ніни Володимирівни / Бобровицька районна держ. адм.; Відділ освіти; Марковецька ЗОШ І-ІІІ ст. – Марківці, 2010. – 344 с.
34. Ярошинський О. Українознавство в системі освіти і науки: бібліографія (1990 – 2011 рр.) / МОН молодьспорту України; Національний науково-дослідний інститут українознавства та всесвітньої історії; відділ освітніх технологій. – 2-е вид., доповн. – К.: ННДІУВІ, 2011. – 176 с.